

Kurzus kódja(i): FLM-271:32

Kurzus címe: A klasszikus hollywoodi gengszterfilm

Tanár neve: Pápai Zsolt

Kurzus időpontja, helye: Kedd, 09:00-10:30, -137-es terem

Kurzus típusa: szeminárium

Kurzus leírása: A gengszterfilm egyszerre hajtja túl a klasszikus elbeszélésmód és hősábrázolás direktíváit, illetve kérdőjelezi meg azokat, ezért felettébb alkalmas a tömegfilmek és általában a műfajiség sajátosságainak vizsgálatára. A kurzus a műfajelméleti fejtegetéseken túl intézménytörténeti, politikátörténeti és társadalomtörténeti aspektusból veszi nagyító alá a gengszterfilm műfaját, kitüntetett figyelmet fordítva arra a kérdésre, hogy mennyiben tekinthető a zsáner a modern film előzményének.

A kurzus során a gengszterfilm klasszikus korszakát vizsgáljuk, a szórványos némafilmes előzmények feltárása után elsősorban az 1930-as évek tendenciáira koncentrálunk. Nem egyszerűen filmelemezések következnek egymás után, hanem a változások, trendek általános irányelveit kutatjuk, és megismerkedünk a gengszterfilm néhány reprezentáns alműfajával is. Az egyes témák nem feltétlenül másfélórányszabottak: lesznek olyanok, melyekkel többet, és lesznek, melyekkel kevesebbet foglalkozunk. A kurzus a tervek szerint a következő félévben folytatódik a modern jelenségek vizsgálatával, mindazonáltal önmagában is megáll.

Az első kivételével minden témához két film tartozik. Az első film ismerete nélkülözhetetlen a szemináriumon elhangzottak követéséhez, a második ismerete melegen ajánlott.

A kötelező filmeket leadom a stúdióban. Néhány filmhez nem sikerült magyar feliratot vagy szinkront szerezni. Jelmagyarázat (az egyes címek mögött álló rövidítések feloldása): mf=magyar felirat; af=angol felirat; sz=magyar szinkron.

Az első óra szeptember 16-án lesz!

Témák

- 1. A mozgóképi gengszterfigura kultúrtörténeti felmenői. A műfaj hajnala: némafilmes változatok. Gengszterfilm és melodráma.**
- 2. A gengszterműfaj definiálása. A műfaj népszerűségének okai. A klasszikus gengszterfilm megszületésének társadalom-, gazdaság- és intézménytörténeti okai. Bűnábrázolás és társadalomkritika.**
- 3. A gengszterfilm ikonográfiája. A klasszikus gengszterfilm világképe.**
- 4. Gengszterfilm és modernitás. A nagyváros helye és szerepe a gengszterfilmekben. A klasszikus elbeszélésmód módosulásai a gengszterműfajban. Gengszterfilm és kevert hangnem.**
- 5. A gengszterfilm hőse. A gengszter mint tragi(komi)kus hős. Gengszterfilm és vígjáték.**
- 6. „Pre-code”- és „post-code”-gengszterfilm. A cenzúra az 1934-es cezúra előtt és után.**
- 7. A műfaj klasszikus alakváltozatai: 'G-Men'-filmek, 'female-gangster'.**
- 8. A 'rural gangster'-film. Gengszterfilm és western.**
- 9. Menekülő szerelmesek ('lovers-on-the-run' vagy 'criminal couple').**
- 10. A gengszternoir hajnala.**
- 11. A klasszikus gengszterfilm sírfelirata: a Big Shot-film a negyvenes évek végén. A Big Shot-film öröksége.**
- 12. Rokonműfaj: a börtönfilm és a „chain gang”-film a harmincas–negyvenes években.**

Kurzus teljesítésének követelményei: A félév végén (az utolsó órán) zárthelyi dolgozatot kell írniuk a hallgatónak, ezekben az órákon elhangzott információkra és a kötelező filmekre kérdeznek rá.

Kötelező és ajánlott filmek: 1. A mozgóképi gengszterfigura kultúrtörténeti felmenői. A műfaj hajnala: némafilmes változatok. Gengszterfilm és melodráma.

Kötelező filmek: Griffith: *The Musketeers of Pig Alley* (1912; kisjátékfilm) (af); Sternberg: *Underworld* (1927) (af)

Kiváltképpen ajánlott: Walsh: *Regeneration* (1915) (af)

Ajánlott: Browning: *Outside the Law* (1920); Worsley: *The Penalty* (1920); Hillyer: *The Shock* (1923); Keaton: *The High Sign* (1921); Fejős: *Broadway* (1929); Bacon: *Marked Woman* (1937); Van Dyke: *Manhattan Melodrama* (1934)

2. A gengszterműfaj definiálása. A műfaj népszerűségének okai. A klasszikus gengszterfilm megszületésének társadalom-, gazdaság- és intézménytörténeti okai. Bűnabrázolás és társadalomkritika.

Kötelező film: LeRoy: *Little Caesar* (1931) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Milestone: *The Racket* (1928) (af)

Ajánlott: Sternberg: *Thunderbolt* (1929); Mayo: *The Doorway to Hell* (1930); Mamoulian: *City Streets* (1931); Green: *Smart Money* (1931); Mayo: *Black Legion* (1937); Curtiz: *Angels with Dirty Faces* (1938); Wylér: *Dead End* (1937)

3. A gengszterfilm ikonográfiája. A klasszikus gengszterfilm világgépe.

Kötelező film: Wellman: *The Public Enemy* (1931) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Wellman: *The Hatchet Man* (1932) (-)

Ajánlott: West: *Alibi* (1929); Hill: *The Secret Six* (1931); Brabin: *The Beast of the City* (1932); Hathaway: *Kiss of Death* (1947)

4. Gengszterfilm és modernitás. A nagyváros helye és szerepe a gengszterfilmekben. A klasszikus elbeszélés mód módosulásai a gengszterműfajban. Gengszterfilm és kevert hangnem.

Kötelező film: Hawks: *Scarface* (1932) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Bacon: *Invisible Stripes* (1939) (af)

Ajánlott: Heisler: *The Glass Key* (1942); Coen: *Miller's Crossing* (1989); DePalma: *Scarface* (1983); Tarantino: *Pulp Fiction* (1994)

5. A gengszterfilm hőse. A gengszter mint tragi(komi)kus hős. Gengszterfilm és vígjáték.

Kötelező film: Capra: *Lady for a Day* (1933) (af)

Kiváltképpen ajánlott: Del Ruth: *The Little Giant* (1933) (af)

Ajánlott: Del Ruth: *Lady Killer* (1933); Ford: *The Whole Town's Talking* (1935); Bacon: *A Slight Case of Murder* (1938); Bacon: *Larceny, Inc.* (1942); Scorsese: *Mean Streets* (1973); May: *Mikey and Nicky* (1976); Toback: *Fingers* (1978); Newell: *Donnie Brasco* (1997); Coen: *Miller's Crossing* (1989)

6. „Pre-code”- és „post-code”-gengszterfilm. A cenzúra az 1934-es cenzúra előtt és után.

Kötelező film: Walsh: *The Roaring Twenties* (1939) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Brown: *Blood Money* (1933) (af)

Ajánlott filmek: Roberts: *The Story of Temple Drake* (1933); Leisen: *Four Hours to Kill!* (1935); Santell: *Winterset* (1936); Ludwig: *The Last Gangster* (1937); Bacon: *San Quentin* (1937)

7. A műfaj klasszikus alakváltozatai: 'G-Men'-filmek, 'female-gangster'.

Kötelező film: Keighley: *'G' Men* (1935) (af)

Kiváltképpen ajánlott: Keighley: *Bullets or Ballots* (1936) (af)

Ajánlott: Ruben: *Public Hero # 1* (1935); Wood: *Let 'em Have It* (aka *False Faces*) (1935); Hall: *I Am The Law* (1938); Roberts – Florey: *Lady Gangster* (1942)

8. A 'rural gangster'-film. Gengszterfilm és western.

Kötelező film: Mayo: *The Petrified Forest* (1936) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Nosseck: *Dillinger* (1945) (af)

Ajánlott: Walsh: *Colorado Territory* (1949); Siegel: *Charley Varrick* (1973);

Corman: *Bloody Mama* (1970); Altman: *Thieves Like Us* (1973)

9. Menekülő szerelmesek ('lovers-on-the-run' vagy 'criminal couple').

Kötelező film: Lang: *You Live Only Once* (1937) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Lewis: *Gun Crazy* (1950) (mf)

Ajánlott: Mann: *Raw Deal* (1948); Ray: *They Live by Night* (1949); Feist: *Tomorrow is Another Day* (1951); Witney: *The Bonnie Parker Story* (1958); Penn: *Bonnie és Clyde* (1967); Kastle: *The Honeymoon Killers* (1969); Malick: *Badlands* (1973); Peckinpah: *The Getaway* (1972); Hough: *Dirty Mary Crazy Larry* (1974); Stone: *Natural Born Killers* (1994)

10. A gengszternoir hajnala.

Kötelező film: Walsh: *High Sierra* (1940) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Tuttle: *This Gun for Hire* (1942) (af)

Ajánlott filmek: Siodmak: *The Killers* (1946); Wiles: *The Gangster* (1947); Negulesco: *Nobody Lives Forever* (1946); Lang: *The Big Heat* (1953); Lewis: *The Big Combo* (1955); Lerner: *Murder by Contract* (1958); Baron: *Blast of Silence* (1961); Siegel: *The Killers* (1964)

11. A klasszikus gengszterfilm sírfeliratai: a Big Shot-film a negyvenes évek végén. A Big Shot-film öröksége.

Kötelező film: Huston: *Key Largo* (1948) (sz)

Kiváltképpen ajánlott: Walsh: *White Heat* (1949) (mf)

Ajánlott: Douglas: *Kiss Tomorrow Goodbye* (1950); Wilson: *Al Capone* (1959); Rosi: *Lucky Luciano* (1973)

12. Rokonműfaj: a börtönfilm és a „chain gang”-film a harmincas-negyvenes években.

Kötelező film: LeRoy: *I Am a Fugitive from a Chain Gang* (1932) (mf)

Kiváltképpen ajánlott: Dassin: *Brute Force* (1947) (mf)

Ajánlott: Hill – Wing: *The Big House* (1930); Hawks: *The Criminal Code* (1931); Curtiz: *20,000 Years in Sing Sing* (1932); Keighley: *Each Dawn I Die* (1939); Frankenheimer: *Birdman of Alcatraz* (1962); Rosenberg: *Cool Hand Luke* (1967); Forman: *One Flew Over the Cuckoo's Nest* (1975); Schaffner: *Papillon* (1973); Parker: *Midnight Express* (1978)

Kötelező / ajánlott irodalom: Kötelező irodalom:

Király Jenő: *A film szimbolikája. III/1. A kalandfilm formái.* Kaposvár–Budapest: Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék – Magyar Televízió Zrt., 2010. pp. 404–430.

Hardy, Phil: Bűnügyi filmek. In: *Oxford Filmenciklopédia* (szerk. Nowell-Smith, Geoffrey). Budapest: Glória, 1998. pp. 314–322.

Pápai Zsolt: Törpe cézárok. Elfeledett klasszikus gengszterfilmek. *Filmvilág* (2012) no. 10. pp. 16–20.

Ajánlott irodalom:

1. A mozgóképi gengszterfigura kultúrtörténeti felmenői. A műfaj hajnala: némafilmes változatok. Gengszterfilm és melodráma.

Sarris, Andrew: Big Funerals: The Hollywood Gangsters, 1927–1933. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 85–96.

Shadoian, Jack: *Dreams and Dead End. The American Gangster Film.* Oxford–New York: Oxford University Press, 2003 (second ed.). pp. 3–28.

Skal, David J.: *The Monster Show. A Cultural History of Horror.* London: Plexus, 1993. pp. 63–79.

2. A gengszterműfaj definiálása. A műfaj népszerűségének okai. A klasszikus gengszterfilm megszületésének társadalom-, gazdaság- és intézménytörténeti okai. Bűnábrázolás és társadalomkritika.

Shatz, Thomas: *Hollywood Genres. Formulas, Filmmaking, and the Studio System.* Boston–Burr Ridge–Dubuque–Madison–New York–San Francisco–

St. Louis: McGraw-Hill, 1981. pp. 81–110.
Shindler, Colin: *Hollywood in Crisis. Cinema and American Society 1929–1939*. London–New York: Rutledge, 2005. pp. 113–135.
Kaminsky, Stuart M.: *Little Caesar and Its Role in the Gangster Film Genre*. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 47–63.
Langford, Barry: *Film Genre Hollywood and Beyond*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. pp. 132–147.
Krutnik, Frank: The Gangster Film. In: *In a Lonely Street. Film noir, genre, masculinity*. London–New York: Rutledge, 1991. pp. 197–202.

3. A gengszterfilm ikonográfiája. A klasszikus gengszterfilm vilásképe.

Király Jenő: *Frivol múzsa. A tömegfilm sajátos alkotásmódja és a tömegkultúra esztétikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. pp. 367–378.

McArthur, Colin: Iconography of the Gangster Film. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 39–44.

Shadoian, Jack: *Dreams and Dead End. The American Gangster Film*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003 (second ed.). pp. 50–61.

4. Gengszterfilm és modernitás. A nagyváros helye és szerepe a gengszterfilmekben. A klasszikus elbeszélésmód módosulásai a gengszterműfajban. Gengszterfilm és kevert hangnem.

Mason, Fran: *American Gangster Cinema. From Little Caesar to Pulp Fiction*. London–New York: Palgrave Macmillan, 2002. pp. 5–30.

Bordwell, David: *Elbeszélés a játékfilmben*. Budapest: Magyar Filmintézet, 1996. pp. 169–216.

Burch, Noël: A véletlen és funkciói. In: *A kortárs filmelmélet útjai* (szerk. Vajdovich Györgyi). Budapest: Palatinus, 2004. pp. 229–248.

Pápai Zsolt: Serpenyő és puska (Hangnembváltás és kevert hangnem). *Filmvilág* (2010) no.11. pp. 42–45.

Thompson, Kristin – Bordwell, David: *A film története*. Budapest: Palatinus, 2007. pp. 314–315. és p. 391.

Gronstad, Asbjorn: *Transfigurations. Violence, Death and Masculinity in American Cinema*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008. pp. 97–115.

5. A gengszterfilm hőse. A gengszter mint tragi(komi)kus hős. Gengszterfilm és vígjáték.

Erickson, Glenn: I Am Cody Jarrett, Destroyer of Worlds. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 135–152.

Warshow, Robert: The Gangster As Tragic Hero. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 11–16.

Király Jenő: *Frivol múzsa. A tömegfilm sajátos alkotásmódja és a tömegkultúra esztétikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. pp. 378–381.

6. „Pre-code”- és „post-code”-gengszterfilm. A cenzúra az 1934-es cenzúra előtt és után.

Manchel, Frank: Post-Code Gangster Movies. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 97–105.

Maltby, Richard: Cenzúra és önszabályozás. In: *Oxford Filmenciklopédia* (szerk. Nowell-Smith, Geoffrey). Budapest: Glória, 1998. pp. 241–255.

7. A műfaj klasszikus alakváltozatai: 'G-Men'-filmek, 'female-gangster'. Pápai Zsolt: Szolgáló és védő gengszterek. *Filmvilág* (2013) no.3. pp. 34–37.

---

8. A 'rural gangster'-film. Gengszterfilm és western.

Munby, Jonathan: *Public Enemies, Public Heroes. Screening the Gangster from Little Caesar to Touch of Evil*. Chicago–London: The University of Chicago Press, 1999. pp. 151–156.

Mason, Fran: *American Gangster Cinema. From Little Caesar to Pulp Fiction*. London–New York: Palgrave Macmillan, 2002. pp. 39–47.

9. Menekülő szerelmesek ('lovers-on-the-run' vagy 'criminal couple').

Brook, Vincent: *Driven to Darkness. Jewish Émigré Directors and the Rise of Film Noir*. New Brunswick, New Jersey–London: Rutgers University Press, 2009. pp. 90–94.

Corrigan, Timothy: *A Cinema without Falls. Movies and Culture after Vietnam*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1991. pp. 143–153.

Shadoian, Jack: *Dreams and Dead End. The American Gangster Film*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003 (second ed.). pp. 131–144. és 244–253.

Gunning, Tom: *The Films of Fritz Lang: Allegories of Vision and Modernity*. London: British Film Institute, 2006. pp. 235–260.

10. A gengszternoir hajnala.

Durgnat, Raymond: Paint It Black: The Family Tree of the Film Noir. In: *Film Noir Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 1996. pp. 37–51.

Silver, Alain: The Gangster and Film Noir: Themes and Style. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 291–322.

Jarvie, Ian: Knowledge, Morality, and Tragedy in *The Killers* and *Out of the Past*. In: *The Philosophy of Film Noir* (ed. Conrad, Mark T.). Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2006. pp. 163–185.

Phillips, Gene D.: *Out of the Shadow. Expanding the Canon of Classic Film Noir*. Lanham–Toronto–Plymouth, UK: The Scarecrow Press Inc., 2012. pp. 131–150.

11. A klasszikus gengszterfilm sírfeliratai: a Big Shot-film a negyvenes évek végén. A Big Shot-film öröksége.

Mason, Fran: *American Gangster Cinema. From Little Caesar to Pulp Fiction*. London–New York: Palgrave Macmillan, 2002. pp. 63–71.

12. Rokonműfaj: a börtönfilm és a „chain gang”-film a harmincas–negyvenes években.

Doherty, Thomas: *Pre-Code Hollywood. Sex, Immorality, and Insurrection in American Cinema, 1930–1934*. New York: Columbia University Press, 1999. pp. 137–170.

Rafter, Nicole: *Shots in the Mirror. Crime Film and Society*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2000. pp. 117–140.
